

HANDREIKING

Ankerlezing 2018 over Geestelijke strijd.
Inleider: dr. M. van Campen
Subthema: Lessen uit de Kerkgeschiedenis

Inleiding

Tijdens de eerste Ankerlezing van dit seizoen stonden we stil bij de geestelijke strijd in het Oude en Nieuwe Testament.

In deze bijdrage proberen we te traceren welke ontwikkelingen zich in de loop van de tijd hebben voorgedaan ten aanzien van de geestelijke strijd. Het spreekt vanzelf, dat we in kort bestek onmogelijk alle details van de afgelopen 20 eeuwen in kaart kunnen brengen. We beperken ons tot enkele cruciale aspecten en momenten en proberen daaruit lessen voor onze tijd te distilleren.

Vroege Kerk

In de Vroege Kerk is van inhoudelijke reflectie op de persoon en het werk van de duivel aanvankelijk nog geen sprake. Een uitgewerkte demonologie, ofwel een leer van de duivelen, zullen we tevergeefs zoeken. Die vaststelling impliceert intussen niet dat de eerste christenen zich niet bewust waren van demonische invloeden. Het tegendeel is het geval. In dit verband moet met name gedacht worden aan de dooppraktijk in de Vroege Kerk. In de eerste eeuwen van het christendom werd de doop beschouwd als de overgang van de dood naar het leven, van het rijk der duisternis naar het Koninkrijk van God. Allerlei rituelen begeleidden dit ingrijpende proces, waaronder ook het exorcisme. Van Augustinus weten we, dat hij deze rituelen persoonlijk ook heeft meegemaakt.

Geestelijke strijd in de 'duistere' Middeleeuwen.

In dit tijdperk waren bijgeloof en toverij schering en inslag. Er heerste veel angst voor de duivel en voor de helse folteringen die na de dood op mensen wachtten als ze onvoldoende hadden geleefd naar Gods geboden en de kerkelijke voorschriften. Typerend voor dit geestelijke klimaat zijn de schilderijen van de befaamde schilder Jeroen Bosch. In 2016 werd in zijn geboorteplaats 's-Hertogenbosch een tentoonstelling ingericht ter gelegenheid van zijn vijfhonderdste sterfjaar. Vele tienduizenden bezoekers kwamen naar het Brabantse land en werden geconfronteerd met voorstellingen van de geestelijke strijd die hen verbijsterden. Gedrochten van mensen en baarlijke duivels met horens en bokspoten gaven uiting aan de heftige confrontatie met de vorst der duisternis tijdens deze periode. Het wekt geen verwondering dat heilonzekerheid en vrees voor de dood alom verbreid waren.

Het tijdperk van de Reformatie.

We zoomen met name in op de persoon van Maarten Luther (1483-1546): *Mens tussen God en duivel* (prof. H.A. Oberman).

‘Lieve Vader, help ons toch, dat wij van alle kwaad verlost worden. Want de duivel, omdat hij niet alleen een leugenaar, maar ook een moordenaar is, staat ook zonder ophouden ons naar het leven en koelt zijn wrok, waar hij ons ongeluk en schade toebrengen kan. Daarom hebben wij op aarde niets anders te doen dan zonder ophouden tegen deze hoofdvijand te bidden. Want als God ons niet beschermd, zouden wij geen uur voor hem veilig zijn.’

Het verhaal van de inktpot: waar gebeurd of legendevorming?

In *De servo arbitrio*, (de slaafse of geknechte wil), het werk uit 1525, waarin hij het opneemt tegen Erasmus' boek over de vrije wil (*De libero arbitrio*, 1524). Een vrije wil is volgens Luther een illusie. De wil van de mens is als een last- of trekdier, nu eens getrokken door de duivel en dan weer door God. Pas wanneer Christus onze wil vrij maakt, zijn wij bereid en in staat om God te dienen naar Zijn woord.

Niet zonder reden is de theologie van Luther wel getypeerd als theologie van de aanvechting. Om meer dan één reden is de tentatio, de aanvechting heilzaam en nodig voor de volgelingen van Christus.

Om te beginnen: het helpt hen om los te komen van hun hoogmoed en aanmatiging.

Vervolgens: aanvechting leert ons om acht te geven op het Woord en op het sacrament. Zo vertaalde de hervormer de woorden uit Jesaja 28:19 (Lutherbijbel): Denn alleine die Anfechtung leret aufs Wort mercken. Alleen de aanvechting leert ons om acht te slaan op het Woord.

Grootste aanvechting is dan ook het Woord van God los te laten en op eigen kracht de duivel tegemoet te treden. Het Woord is het zwaard van de Geest, waarmee een christen de aanvallen van de boze kan pareren. De Bijbel en 'vrolijk zingen' zijn met het gebed de belangrijkste wapens in de strijd tegen de duivel. Het zijn de middelen bij uitstek om de aanvechting te overwinnen. In eigen kracht lukt dat nooit. Maar het gebed verbindt ons met Hem die dood en duivel heeft overwonnen in zijn Kruis en Opstanding.

'Ik ben Doctor in de theologie, heb jaren Christus gepredikt en gevochten tegen de duivel en zijn valse doctoren, maar ik heb ervaren wat een moeite ik ermee heb. Ik kan de duivel niet terugslaan, zoals ik graag zou willen. Ik kan ook Christus niet aangrijpen, zoals de Heilige Schrift Hem mij voorstelt; telkens schuift de duivel er een andere Christus onder. Maar God zij dank die ons in Woord, geloof en gebed bewaart'.

De invloed van de Verlichting.

In Nederland komt al snel de naam van de joodse filosoof Baruch Spinoza voor het voetlicht. In christelijke kring: Balthasar Bekker met zijn *De Betoverde Wereld*.

Het werk kwam in 1691 van de persen en deed veel stof opwaaien. De hele kerkelijke wereld viel over hem heen. Een jaar na publicatie werd hij zelfs uit zijn ambt ontzet. In *De Betoverde wereld* bestreed Bekker het wijdverbreide volksgeloof in duivels, spoken en heksen. Het geloof in de macht van demonen – gevallen engelen – berust op een misvatting. Na de overwinning van Christus op de paasmorgen was de duivel niet langer in staat om negatieve invloed uit te oefenen op de mensen. Het hoeft geen betoog dat dit inzicht verstrekkende gevolgen heeft voor de visie op geestelijke strijd. Als de duivel machteloos geworden is, dan is het gevecht met hem louter inbeelding.

Jakobus Koelman over Balthasar Bekker:

'Het volk van Nederlandt heeft hij willen wijs maaken, dat al wat geloofd wordt van de Leeraars en andere, aangaande des Duyvels verzoeking, aanvechtingen, inwerpen, aanblaazingen en ophitsingen ten quaade, en van der Duyvelen bezitting en betoovering van eenige menschen, en van Christi en der Apostelen uitwerping van Duyvelen, als mede van de zonde van tovery, Waarzeggerij enz. maar enkele droomen en phantasye zijn.

Intermezzo: Geestelijke verlatingen

De geestelijke strijd wordt niet alleen veroorzaakt door satan en zijn handlangers, maar kan ook andere oorzaken hebben. Geestelijke strijd kan zelfs van God uitgaan. Ik wijs in dit verband op het verschijnsel van geestelijke verlating. In onze tijd verneem je daarover niet zoveel. In de 's zondagse erediensten komt het onderwerp maar zelden ter sprake en in

catechisatieboekjes kom je het niet of nauwelijks tegen. Daarmee is een essentieel element van de geestelijke strijd uit het zicht geraakt. In de Bijbel is de geestelijke verlating volop aanwezig. We kunnen daar vooral de psalmen op nalezen (Ps. 22, 42, 43, 88).

In het verleden was het anders. Vooral in de zeventiende eeuw was geestelijke verlating een hot item en vooral een zwaar kruis voor hen die ermee te maken hadden. Diverse piëtistische theologen uit die tijd besteedden er aandacht aan in hun publicaties. In dit verband kan vooral gedacht worden aan de bekende Utrechtse hoogleraar Gisbertus Voetius, een belangrijke voorman van de Nadere Reformatie. In 1636 verscheen de Latijnse versie van diens disputatie over de geestelijke verlatingen. Als definitie van geestelijke verlating noteert Voetius het volgende:

‘Ze is een innerlijk kruis of geestelijke smart of aanvechting, waardoor een mens die waarlijk tot God bekeerd is niet gevoelt de verheuging van zijn hart in God en goddelijke dingen. Ze komt voort uit de verduistering der verzekering en der helderheid betreffende het toe-eigenen door het persoonlijk geloof.’

De geestelijke verlatingen vormen een belangrijk onderdeel van de ‘krijgssdienst’ waar ieder christen mee te maken heeft. In dit verband dienen volgens Voetius de volgende zaken aan de orde komen:

1. de christenstrijder en zijn wapenrusting
2. de vijanden die hem belagen
3. de eigenlijke strijd en de manieren waarop de vijanden hem belagen
4. de tegenstand die geboden wordt

Tot de geneesmiddelen voor deze ernstige kwaal rekent Voetius het onderzoek van eigen geweten, of er geen zonden zijn die aanleiding vormden voor de verlatingen. Daarnaast mag de aangevochtene bedenken dat God Zijn kinderen nooit volledig en definitief verlaat. Veelzeggend is Voetius’ uitspraak: ‘verlatende verlaat Hij niet’.

In navolging van Voetius schreven ook vader en zoon À Brakel over geestelijke verlatingen.

Afronding

Onze laatste waarneming verplaatst ons naar de 20^e en 21^e eeuw. Ontmythologisering en cynisme (Verlichting) hebben de invloed van de duivel niet geheel en al kunnen neutraliseren. Ik noem twee fenomenen die het tegendeel aantonen:

a. satanskerken

‘Ik werd satanist tijdens een walgelijke ceremonie. Ze maakten een snede in mijn arm en vingen mijn bloed op. Dat vermengden ze met het bloed van een witte haan. Ik moest dat opdrinken en daarna een perkament ondertekenen, waarin ik beloofde om satan voortaan te dienen. Aan het einde van de ceremonie wist ik, dat hij mijn heer en meester was en dat hij werkelijk bestaat.’ (Dorine Irving).

b. The Exorcist

De schrijver was William Peter Blatty. Een Nederlandse vertaling, getiteld *De Exorcist* verscheen in 1972 en ging als zoete broodjes over de toonbank. De verfilming van dit boek (1973) brak wereldwijd records in de bioscopen. .

Reacties in christelijke kring

Hal Lindsey: *Satan leeft onder ons*. Voor talloze christenen betekende dit boek een eye-opener. Ze ontdekten dat er toch meer zich afspeelt tussen hemel en aarde dan wat waarneembaar en meetbaar is.

Hoe reageerden kerk en theologie in Nederland op deze hernieuwde belangstelling voor de geestelijke strijd? In grote delen van het kerkelijke spectrum bleef het oorverdovend stil. Onderzoeken uit deze periode wezen uit dat nog maar 20 procent van de Nederlandse bevolking geloofde in het bestaan van de duivel. Anderzijds ontstond er in de christelijke wereld de behoefte om zich nader te bezinnen op deze materie. Sommigen grepen naar de pen met de bedoeling christenen toe te rusten, zodat zij het werk van satan konden onderkennen en weerstaan.

- dr. Willem Ouweneel: *Het domein van de slang* (1978) Het geschrift bevat een gedetailleerde opsomming van demonische verschijnselen. Toelichtingen en teksten uit de Bijbel maken duidelijk waar de risico's en de gevolgen van de paranormale praktijken liggen. Overigens was niet iedereen geholpen met de informatie en de inzichten van Ouweneel. Een intelligente belijdeniscatechisante in een van de gemeenten die ik als predikant mocht dienen was compleet van streek geraakt door alles wat ze in dit boek had gelezen over de duivel. Ze was zo angstig geworden, dat ze 's avonds voor het slapen eerst onder haar bed en in de kasten keek of alles wel in orde was. We hebben gedurende enige tijd intensief met elkaar gesproken en gebeden, waarna ze de problematiek beter een plaats kon geven.

- dr. Mart-Jan Paul: *Geestelijke strijd. Demonie en bevrijding in christelijk perspectief*
- weerklink in diverse gemeenten.

- Bevrijdingspastoraat.

- vorm van categoriaal pastoraat
- spanningsveld tussen professionele hulpverlening en bevrijdingspastoraat?

Opdracht: Praat gedurende 5 minuten met uw buurman of buurvrouw over de vraag:
Welke leerpunten neemt u na deze lezing mee naar huis?